

Verso

Irodalomtörténeti folyóirat

Verso
Irodalomtörténeti folyóirat
2025/2

Szakmai védnökök
Bartók István
Jankovits László
Nagy Imre

Szerkesztők
Bozsoki Petra
Kucserka Zsófia
Laczkó András
Pálffy Eszter
Pap Balázs
Szatmári Áron

Az idegen nyelvű rezümék nyelvi lektora
Maczelka Csaba

Tördelőszerkesztő
Pap Balázs

Borítóterv
Simor Kamilla

ISSN 2630-8479

Felelős kiadó a PTE BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Klasszikus Irodalomtörténeti és Összehasonlító Irodalomtudományi
Tanszék vezetője (7624 Pécs, Ifjúság útja 6.)

szerk@versofolyoirat.hu

TARTALOM

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

ÖTVÖS PÉTER

„Térdet fejet neki hajték”

Balassi Petrarca-élménye (kísérlet) 9

SZOLYKA HAJNALKA

„Honi hőroszok”

Panteonizáció Kazinczy két korai episztolájában 27

KRITIKAI LAPOK

BALÁZS-HAJDU PÉTER

Tükör által homályosan

A magyar ponyva új tüköre: Tanulmányok a népszerű nyomtatványok kutatásáról, szerk. CHIKÁNY Judit, Csórsz Rumen István, Bp., Reciti, 2024 (Reciti Konferenciakötetek, 28). 49

ERDŐS ANGELIKA

„Tinódiak” és a hungarus hőroszok

Ács Pál, *Hősök és hőseinek: A magyar hősköltészet Zrínyi előtt*, Bp., Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2024. 57

HAJDU PÉTER

A szklabonyai fiú, aki a magyar irodalmi életet hódította meg

Császtvay Tünde, *Kettős tükörben: Mikszáth Kálmán élete és kora*, Bp., Osiris, 2024 (Osiris Irodalomtörténet). 61

NÓBIK ATTILA

Nőtörténetírás és ismeretterjesztés határán. Szécsi Noémi nőtörténeti köteteiről

Szécsi Noémi, *Lányok és asszonyok aranykönyve: Szépség, egészség, termékenység és sexualitás a 19–20. század fordulóján*, Bp., Park, 2019; *Régen minden lánynak jutott férj: A nők neveltetése és szereplehetőségei a 19–20. század fordulóján*, Bp., Park, 2024; *Jókai és a nők*, Bp., Magvető, 2025. 71

HASZNOS MULATSÁGOK

JÓKAI 200

OWAIMER OLIVER – RADNAI DÁNIEL SZABOLCS

Egy hírhedt kalandor a tizenkilencedik századból

Megjegyzések a Jókai-évről 79

FILLÉRTÁR

LOVAS BORBÁLA

Vergilius eclogáinak fordításai egy unitárius kódexben 103

Három ecloga-fordítás az Ms. U. 59. jelzetű kódexből (Közzéteszi Lovas Borbála) 111

ERDŐS ANGELIKA

Guido de Columnis Trója-regényének első fordítása egy 17. századi naptársorozatban 121

Igazán való históriája amaz régenten való Trója városának első romlásának és épületinek,

végteére veszedelmének (Közzéteszi Erdős Angelika) 139

A tanulmányok összefoglalói / Abstracts	151
A lapszám szerzői	153

Lovas Borbála

Vergilius eclogáinak fordításai egy unitárius kódexben*

A Román Akadémiai Könyvtár kolozsvári fiókkönyvtárában található unitárius kéziratgyűjtemény Ms. U. 59-es jelzetű kötetét a szakirodalom ha nem is alaposan, de jól ismeri. A Lakó-féle katalógus kicsit szűkszavú tartalomismertetése a következő részeket jelöli meg a címléírásban: „Imák, beszédek, latin–magyar fordítások, Vergilius Eclogái magyarul, bibliai magyarázatok, gazdasági természetű följegyzések.”¹ A prédikációkkal kapcsolatban több tanulmány felhívta a kutatók figyelmét a gyűjteményben található halotti beszédekre. Ezek némelyikében Túri Tamás Pázmány-kompilációkat azonosított.² A további kutatások során azonosításra kerültek emellett a Károlyi Zsuzsanna temetésére összeállított *Halotti pompa* című kötetből átemelt beszédek, valamint kompilált beszédekben Gyöngyösi István-sorok.³ A részletesebb áttekintés során kezdtem el foglalkozni a már Lakó által is említett Vergilius-fordításokkal. E szakasz azért is különösen érdekes lehet az irodalomtörténeti kutatások számára, mert annak ellenére, hogy tudunk arról, hogy az antik irodalom darabjai közül gyakran foglalkoztak a kortársak Vergilius munkáival, ebből a korszakból nem ismerünk hosszabb eclogafordításokat. A legkorábbi és lényegében egyetlen ebből a korszakból, mely eddig publikálásra került, egy 16. századi fordítástörödé, a II. ecloga kilenc sora, mely egy dézsmaalajstromba varrt nyolcadrét alakú lapon maradt fenn a latin szöveggel együtt, fordításgyakorlatként.⁴ Ezt tekinthetjük emellett a legkorábbi, antik szerző művének iskolai(?) fordításához,

* A tanulmány az NKFIH (OTKA) FK 135165 számú pályázatának támogatásával készült. Ezúton hálásan köszönöm Simon Zoltán tanácsait a témával, segítségét a fordítások nyelveztételével kapcsolatban. Az elemzéssel kapcsolatos bármely megállapítás hibája emellett a sajátom.

¹ *The Manuscripts of the Unitarian College of Cluj/Kolozsvár in the Library of the Academy in Cluj-Napoca*, I. Catalogue, II. Indices, ed. LAKÓ Elemér, Szeged, József Attila Tudományegyetem, 1997, I, 22.

² Túri Tamás, „Papi Fejedelemnek elméjével böltsekedvén.” 18. századi unitárius prédikációk kompilációs technikái = *Mű és szerző: Fiatal kutatók konferenciája: Tanulmánykötet*, szerk. BARTÓK Zsófia Ágnes et al., Bp., ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék, 2011, 113–128; Túri Tamás, *A halál felekezettfelettsége: Felekezeti közeli kompiláció és műfaji transzformáció = Közkelet: Tanulmányok a régi magyarországi prédikációk kompilációjáról*, szerk. MACZÁK Ibolya, Bp., MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2014 (Pázmány Irodalmi Műhely: Lelkiségtörténeti Tanulmányok, 8), 133–155.

³ Túri Tamás adatainak kiegészítéséről és a református beszédátvételekről bővebben: LOVAS Borbála, *Rejtőzködő prédikációk: Feldolgozatlan unitárius kódexek és kiadásuk*, Keresztény Magvető, 129(2023), 121–140.

feldolgozásához kapcsolódó szövegemlékünknek is.⁵ A forrásból épp rövidsége és töredékessége miatt igen keveset tudunk meg a lejegyzőnek a szövegről és annak fordításáról való elképzeléséről.⁶

Az is elmondható általánosságban, hogy míg Európában a 16–17. században gazdag eclogaköltéssel találkozunk, addig hazánkban nem igazán népszerű a bukolika sem latinul, sem magyarul. Ilyen műveket majd a 18. században, annak is a második felében kezdünk nagyobb számban találni. Ez a korpusz az irodalomtörténeti kutatások számára is napjainkig csak részben ismert és feltárt. Érdekes ebből a szempontból a Székely Gábor által nemrégiben közreadott elemzés, mely a 16. század második felében alkotó Kecskeméti Agricola János műfajilag az eclogát és a propemptikont egyesítő műve kapcsán elemzi, hogyan tudja egy protestáns humanista költő az antik műfajt megeleveníteni és aktualizálni a reformáció korában, valamint rávilágít a wittenbergi diákok kapcsolatrendszerének és költői működésének fontosságára.⁷ Az ezekből levonható tanulságokat sajnos témánk szempontjából nem kamatoztathatjuk sem a művek keletkezésének időpontja, sem a szerzők működése szempontjából. Emellett is, úgy gondolom, az elsődleges eclogafordítások tanulmányozása irányt mutathat abban, hogyan írhatjuk tovább a magyarországi humanista szellemű oktatással kapcsolatosan születő irodalom történetét. Főképp azért, mert az ecloga műfajával kapcsolatos szövegek száma igen csekély. Székely Gábor így ír erről a wittenbergi diákirodalom és a magyarországi irodalom tükrében: „A műfajválasztás éppen azért figyelemre méltó, mivel a wittenbergi magyar

4 Nagy Gyula ismertetésében így írja le a forrást: „A borsodmegyei Sajóvamos és vele szomszédos faluk 1592-iki dézsmalajstromának egyik füzetéhez varrva találtam egy hosszában négy-szeresen összehajtott kis nyolczadrét-alakú lapot, melyen latin sorok közé irt magyar szöveget pillantottam meg. Az odavarrott papírlapot lefejtvén és kisimítván, Vergilius I. Eclogájának öt utolsó s folytatólag a II. Eclogának kilencz első sora és ennek a sorok fölibe irt magyar fordítása lőn olvasható rajta. A lefejtett lap – úgy látszik – egy egész füzetnek a töredéke lehet, melybe talán tanulás és nyelv-gyakorlat céljából írta vagy Íratta le valaki Vergilius eclogáit s azután próbálgatta azokat magyarra fordítani. Erre mutat az is, hogy az eredeti latin sorok jó ujjnyi széles hézagokkal vannak írva, helyet hagyva a magyar fordítás bejegyzésére. A latin és magyar szöveg valószínűleg más-más kéz írása, de lehet az is, hogy mind a kettőt egy kéz, a magyar fordítást azonban mindenesetre később, apróbb betűkkel és halványabb tintával írta. Az első eclogából való sorok nincsenek is lefordítva; a két utolsó sor közé beírt magyar vers nem Vergilius fordítása.” NAGY Gyula, *Fordítás-töredék a XVI-ik századból*, Magyar Nyelv, 2(1906), 312–313, 312.

5 A később még említendő *Római szerzők 17. századi magyar fordításai* utószavában az iskolai jelleggel kapcsolatban Kecskeméti Gábor a következőket írja: „Már Nagy helyesen felismerte, hogy ilyen természetű töredék csakis tanulási céllal készülhetett, egy egész füzet töredéke lehet, amely talán az összes vergiliusi eclogát tartalmazhatta.” KECSKEMÉTI Gábor, *Utószó: Az iskolai gyakorlat és a 17. századi magyar prózafordítások = Római szerzők 17. századi magyar fordításai*, szerk. KECSKEMÉTI Gábor, tan. HAVAS László, KECSKEMÉTI Gábor, Bp., Balassi, 1993 (*Régi Magyar Prózai Emlékek*, 10), 575–626, 581.

6 A töredék és az Ms. U. 59. kapcsolódó sorainak táblázatos összevetését lásd a mellékletben.

7 SZÉKELY Gábor, *Kecskeméti Agricola János eklogája Titus Amicinushoz: Egy elfeledett humanista költő kapcsolatrendszere és egy antik műfaj aktualizálása = A reformáció és a katolikus megújulás latin nyelvű irodalma*, szerk. BÉKÉS Enikő et al., Bp., MTA BTK ITI, 2019 (*Convivia Neolatina Hungarica*, 3), 131–150.

peregrinusok búcsúversei között más ekloga nem ismert. Sőt, a teljes magyarországi humanista költészetben is alig van jelen, az *eidyllion* műfajára csak Adrianus Wolphardusnál találunk példát, s ezek a munkák sem maradtak ránk.⁸ Kifejezetten érdekes emellett Kecskeméti Agricola művének kezdete és zárata, melyekben a szerző Vergilius I. eclogájára emlékeztető sorokkal játszik, mintáját kreatívan parafrázeálja, nemcsak formailag követi, de aktualizálja is azt. Sajnálatos épp emiatt, hogy a mű nyelve miatt szókészlete, szóhasználata nem összevethető fordításunkkal.

Az iskolai oktatás során használt szerzőkről nemcsak a régi tankönyvekből és jegyzetektől, de korabeli leírásokból és iskolai szabályzatokból is értesülünk. Ám általában a műveket nem, vagy nem minden esetben megnevezve. Apáczai Csere János például azt mondja a görög és latin nyelv oktatásával kapcsolatban egy helyen, hogy a görögről a latin nyelvre térve először Sulpitius Severus szent történetkönyvét tanítaná, majd Cicero válogatott leveleit és néhány beszédét, ezután pedig Vergiliust, Horatiust, Terentiust és Ovidiust.⁹ Pontos címmel, feldolgozásra azonban csak a *Georgicát* ajánlja, miközben az *Aeneis*re is több helyen hivatkozik fejtegetéseiben. A *Georgica* szövegéből készült is a korszakban magyar nyelvű fordítás, melyet Borzák István és Kecskeméti Gábor adtak ki. A kiadás utószavában az iskolai tankönyvekben szereplő klasszikus szerzőkkel kapcsolatban Kecskeméti megjegyzi:

„A körvonalazódó európai protestáns iskolai oktatás mindinkább [...] a *copia verborum* előtérbe helyezése felé formálódott. Luther szerint az iskolákban a Bibliát, a kegyességet kell tanítani – igaz, a bibliai nyelveknek és a kegyesség hatékony közvetítése megkövetelte retorikának a tanulmányozásában szükség van a világi művekből elsajátítható ismeretekre is. Nyomában Melanchthon az átlagos iskolás tantervét úgy állította össze, hogy abban elég a Donatus, a *Disticha Catonis*, Terentius, Plautus, Vergilius, Ovidius, Cicero és Erasmus jelenléte, míg a humanista iskolában Liviust, Sallustius, Lukianoszt, Homéroszt, Hésziódoszt is olvasni lehet.”¹⁰

8 *Uo.*, 140. Székely Gábor azon művek körével kapcsolatban, melyeket Kecskeméti Agricola ismerhetett, utal rá, hogy szerzőnk már gimnáziumi tanulmányai alatt találkozhatott a klasszikus auktorok műveivel, az eclogaszerzők közül kiemelten Vergiliussal, a görög mesterek közül olvashatott itthon vagy egyetemi éve alatt Moschos, Bión, Theokritos munkáiból (utóbbival kapcsolatban fontos a wittenbergi környezetben elérhető Eoban Koch-féle fordítás), valamint a korban számos kiadásban fellelhető T. Calpurnius Siculus eclogáit is minden bizonnyal tanulmányozhatta.

9 „Ab hac protenus ad linguam latinam transirem, ubi quoque eadem observata methodo & modo, Supliti Severi historiam sacram primò, tum selectas Ciceronis epistolas, aut verò aureum ipsius de officiis librum, c orationes quasdam, tertio Virgilium, Horatium & Terentium cum selectis Ovidii libris, proponerem.” APÁCZAI CSERE JÁNOS, *Magyar encyclopaedia, az az minden igaz es hasznos böltességnek szep rendbe foglalása és magyar nyelven világra botsátása...*, Ultrajecti, Johannes Janssonius van Waesberghe, 1653[–1655] (RMNY 2617), **3. Magyar fordítása: Uő., *Magyar encyclopaedia*, kiad., tan. BÁN Imre, jegyz. GYENIS Vilmos, Bp., Szépirodalmi, 1959 (Magyar Klasszikusok), 49–50.

10 KECSKEMÉTI, *Utószó*, i. m., 578.

Kecskeméti Gábor arra is felhívja a figyelmet, hogy a kora újkor iskolai olvasmányainak listaszintű összeállítása lehetetlen, mert az olvasott szerzők köre nem volt állandó, a tananyagnak a legtöbb esetben nem volt kötött rendje, az oktatók új kiadások, tankönyvek használatát vezethették be.¹¹ Emellett is tudjuk, hogy számos protestáns iskolában, így például a besztekerceiben olvastatták Vergilius eclogáit és bukolikus műveit. Schremmel Ábrahám szabályzata és a tanítás folyamatáról való gondolkodása inspirálója, ha nem is egyenes ágon, a strasbourgri iskola rendszere lehetett, melyet Johann Sturm dolgozott ki. Sturm esetében azonban fontos, hogy latinul már tudó diákoknak szánt iskolai tananyagában nem a szokásos, egyszerűbb latin szövegeket olvastatta gyakorlásul, mint Cato, hanem Vergilius eclogáit vagy Cicero leveleit.¹² Ugyanígy feltételezhetjük, hogy mind a magyarországi protestáns oktatási intézményekben a már használható latintudással rendelkező tanulók tananyagában szerepet kaphattak (ahogy például Lőcsén, Ovidius elégiái mellett, annak ellenére, hogy a fennmaradt szabályzatok részletes leírásai nem térnek ki a fordításra),¹³ mind a katolikus iskolákban a tananyag részei voltak az eclogák.¹⁴

¹¹ *Uo.*, 582.

¹² Lásd például MÉSZÁROS István, *XVI. századi városi iskoláink és a „studia humanitatis”*, Bp., Akadémiai, 1981 (Humanizmus és Reformáció, 11), 84.

¹³ *Uo.*, 88 és 97. Utóbbi helyen Mészáros hosszabban ír a tanítás folyamatáról is: „A 2. tanulócsoport olvasmányait a következők közül kell kiválasztani: Cicero: *Epistolae ad familiares*, Terentius komédiái, Theognisz gnómái, Püthagorasz és Phoküidész költeményei, Vergilius eklogái, Ovidius elégiái. Az elemzés módja a következő: 1. A pedagógus először röviden összefoglalja a szöveg lényegét, bemutatja tagolódását, egyes részeit, arra törekedve, hogy a szerző mondanivalóját – amennyire ez lehetséges – a legvilágosabban feltárja, részben anyanyelven, részben latinul, más szavakkal körülírva. Ez egyébként a tanulók szókincsét is gyarapítja. 2. A latin szövegek tárgyalásánál ezután az alapos szótani és mondattani elemzés következik. Görög szövegek esetében a szavakat szótanilag kell vizsgálni. Ahol szükséges, ott fel kell hívni a figyelmet a szöveg »tónusára«, hangvételére. 3. A költeményeknél az egyes verssoroknak a prozódiai szabályokhoz való alkalmazkodását kell megvizsgálni; a kisebb terjedelmű műveknél ki kell fejteni a mondanivalót, a nagyobbaknál a kompozíció tetszetősségére, eleganciájára is rá kell mutatni. 4. Mind a latin, mind a görög szövegekből kiemelik a sajátos szólásokat, ezekből frázisokat szerkesztenek, amelyeket a tanulók füzetükbe le is írnak, hogy amikor az alkalom úgy kívánja, ezek emlékezetből idézhetők legyenek.”

¹⁴ *Uo.*, 137. Az ötosztályos jezsuita gimnázium tananyagát és ennek oktatási rendjét a Ratio Studiorum részletesen leírta. A „grammatica suprema” osztály tanulmányaival kapcsolatban Mészáros így összegzi a legfontosabb olvasmányokat: „A költők közül az első félévben Ovidiusszal – elégiáival és episztoláival – kell foglalkozni, a második félévben pedig Catullus, Tibullus, Propertius költeményeit, Vergilius eklogáit, a *Georgica* és az *Aeneis* könnyebb részeit (mint a *Georgica* negyedik, az *Aeneis* ötödik és hetedik könyvét) olvassák. Görög olvasmányul Khrüszosztomosz, Aiszóposz és Agapétosz művei szolgálnak.” A korabeli jezsuita oktatási gyakorlatról szóló legutóbbi elemzéseiben Hajdu Ildikó felhívja a figyelmet arra is, hogy a „humanitas” (*poetica*) osztályban nem tanítják az eclogákat. És bár a legfelső grammatika osztályban (*syntaxis*) valóban oktatják Vergilius e műveit, de csak az erkölcstelenségektől megtisztított, lényegében cenzúrázott formában. A témát körbejárja például Hajdu Ildikó, *A Kemény-eposz előszavának poétikatörténeti helye*, ItK, 129(2025), 269–296, doi:10.56232/itk.2025.3.01; Uő, *The Aeneid in 17th-century Jesuit education in Trnava = Explaining the Non Enarrabile Textum: Episodes from the Commentary Tradition of Virgil’s Aeneid*, eds. Dániel Kozák et al., Turnhout, Brepols, megjelenés alatt; Uő, *Auktorolvasás a jezsuita gimnáziumokban a 17. század derekán: Források* Gyöngyösi István és Esterházy Pál retorikai műveltségéhez, Verso, megjelenés alatt.

Ha megvizsgáljuk, milyen környezetben található az Ms. U. 59. három fordítása, azt láthatjuk, hogy bár a kéziratot az eclogák latin szövege nem szerepel, a latin nyelvgyakorláshoz és fordításhoz kapcsolódó feladatok és a tanulást segítő szövegrészek között találjuk őket. Az eclogákat levélfordítások előzik meg, melyek elsőként a magyar változatot (*Stylus Hungaricus*), majd annak latin fordítását (*Translatio*) tartalmazzák. Példaképp álljon itt egy a magyar részletek közül:

„*Stylus Hungaricus*

Hogy ennyi üdőtől fogva egy levelem által is teveled nem szóltam, nem az én restségemnek, tunyaságomnak, avagy róllad való feledékenységemnek tulajdoníts, mert úgy vétkezel. Hanem rész szerént az levélhordozóknak ritka voltának, rész szerént pedig mert igen messze földre lakol éntöllem. Az is ide tartozik, hogy majd ez egy-két holnapok alatt igen-igen nehéz és irtózatoss nyavalyától gyötrettetem, most is gyötrettetem, mellyet ha belöllem az isteni kegyelem, avagy Isten után az orvosoknak szorgalmatossága ki nem szállít, félő, hogy az mű gyermekségünkől fogva szeretett és szorgalmatoson böcsültetett barátságunknak kötele teljességgel el ne szakadjon. Mert rövid nap ez leszen, hogy én meghalván, az menyeeieknek seregében beíratatom, te pedig az földön hagyatván, más jóakaródnak barátságától idestova vonatol, melytől mind engem s mind tégedet oltalmazzon Isten. Üdöm adatván többet írok. Légy egészségben.”

A levélrészleteket Seneca *Trójai nők* és *Thyestes* című drámáinak bemásolt részletei, Martialis sorai és latin szólásmondások szakítják meg. Ezt követően néhány teológiai kérdés következik latinul és magyarul, egy Joannes Ravisius Textornak tulajdonított epitaphium (*Epitaphium Regis cujusdam Galliarum, inc. Risi, ploro; fui, non sum; studui, requiesco*) és nyelvtani szabályok. Itt kezdődnek el az eclogafordítások. A tíz eclogából három került be a kötetbe, a negyediknek már csak a címe szerepel, kihúзва, innentől újra prédikációkat, orációkat, könyörgéseket jegyeznek le a kódexbe.

Bár részletesebb elemzésre jelen publikációban nem vállalkozom, az bizonyosan elmondható, hogy az eclogák nem kezdő fordító munkáinak tűnnek. Szóhasználatuk gazdag, fordítása bőbeszédű, a fordítások nem rímeseek, de sorkövetők. Az első eclogában a fordító még számozza a sorokat, majd ezt később elhagyja, míg néhány helyen rendszertelenül a beszélőket is kiírja. Alapvetően főleg szóhasználatban lehet a vergiliusi eclogáktól való eltérést regisztrálni,¹⁵ valamint látható, hogy

15 Az alábbiakban a következő fordítást használom fel az I–III. eclogákból vett szövegpéldákhoz: VERGILIUS *Eclogái*, ford. LAKATOS István, tan., jegyz. RITOÓK Zsigmond, Bp., Magyar Helikon, 1963. A magyarázatokhoz használtam még: VIRGIL, *Eclogues*, intr., commentary by Wendell CLAUSEN, Clarendon Oxford, Press, 1994; VERGILIUS *Eklogái* – VERGILII *Eclogae*, kiad., tan. HAVAS László, Bp., Tankönyvkiadó, 1989 (Auctores Latini, 14).

a Serviusnál található allegorikus magyarázatokat fordítónk eleve beleforgatta szövegébe. Kiugró példa erre az I. ecloga Galatea és Amaryllis szerelmével kapcsolatos leírása, melyet egyszerűen kicserél, annak értelmezését fordítja, leírva, hogy miután Tytirst ismerik Rómában, Mantuát elhagyta. A növény- és állatnevek esetében gyakran cseréli a vergiliusi változatot hazánkban ismertebb vagy a fordítónak otthonosabb fajtákra, vagy változtatja meg azok leírását a drámai hatás növelése céljából. Így lesznek a mocsári tölgyekből *cserfák*, a kökénybokorból *fűz vesszők*, az áfonyából, violából *kökörcsin*. Így cseréli ki az Erdélyben ismeretlen *hyblai méheket* *jó mézrakó méhekre*. A *vincellérből mézségező* válik, a *mohos barlang* helyett *zöld ágból csinált kalyiba* szerepel. Meliboeus nyájának reményéből a nyáj szaporodása lesz a kihangsúlyozandó. Az antik utalásokat sokszor konkretizálja vagy értelmezi, így az I. ecloga *istenét, ifjút* egyszerűen *Augustus császárnak* fordítja. Ugyanígy értelmezi és konkretizálja az eclogákban megjelenő tárgyakat, élőlényeket, a síp *szalmasíp*, a varjú *tarvarjú* lesz. Néhol egészen kreatív megoldásokat találunk a fordításban, így az *ártó fűből szokatlan eledel* lesz, és néhány helyen gyanúsán kilóg a fordítás a megszokott szöveg hagyományból, így lesz a III. eclogában a Menaeas által szeretőjének adott tíz aranylő almából tíz citrom. A fordítás több helyen szinte zsoltárossá változik, ezt erősíti az is, hogy például a III. ecloga egy szakasza mellé a halál gondolatával kapcsolatban a 71. zsoltár egy sorát írták a lap aljára.

Ezek a részletek azt is jól mutatják, hogy milyen kötetek között kereshetjük a fordítónk által használt forrást, hogy hogyan viszonyult ahhoz, milyen módszerrel nyúlt a latin nyelvű szöveghez. A kiadásokkal kapcsolatban szintén eligazít bennünket néhány részlet. Talán a legfontosabb ezek közül az I. ecloga egy sora, mely a mai olvasó számára, ha mégoly felkészült Vergilius-ismerő is, meglepő lehet. Ez a sor valójában a IX. ecloga 15. sorának átvétele (jelen fordításban a következő: „Az gonosz jövendőmondó tarvarjú is gyakorta megjövendölte az odvas tölgyfáról.”). Ez a sor sokáig jelen volt a hagyományban, de időről időre hangsúlyosabban előkerült a probléma, így már a reneszánszban egyes kiadók kirekesztették az általuk gondozott változatokból, míg sok fontos kiadásban, például a jezsuita Juan Luis de la Cerda 1608-as Vergilius-kiadásában, akinek munkáját akár a modern klasszika-filológiai kommentárok előfutárának is tekinthetjük, benne van.¹⁶ Ugyanígy szerepel Magyarországon még a 18. századi változatokban, így például Kőszegi Rájnis József fordításában is.¹⁷ Christian Gottlob Heyne 1788-ban megjelent munkája egyfajta fordulatnak tekinthető, ő már kirekeszti ezt a sort az I. eclogából, de még nem jut el annak teljes törléséig.¹⁸ Az

16 P. VIRGILII MARONIS *Bucolica et Georgica: Argumentus, explicationibus et notis illustrata*, a Ioanne Ludovico de la CERDA TOLEDANO, [Frankfurt am Main], Vadi Collegio Paltheniano e Nobilis Francorum, 1608.

17 Magyar Virgilius: *Első darab: Máro Virgilius Publiusnak Eklogái az az válogatott pásztori versei*, ford. KŐSZEGI RÁJNIS JÓZSEF, Pozsony, Fűskúti Landerer Mihály, 1789, 4. A szakasz kontextusában így hangzik: „Hol kettőt ellett, 's, oh jaj! köszirton el hagyta! / Ezt nekem, oh pajtás! ha fel értem volna eszemmel, / Ezt a' mennykövek-is, mikoron tölgyfákra le tsaptak, / Már régolta jövendölték: a' varjak-is eztet / Udvas fa' tetejin krákogva előre jelenték.”

18 P. VIRGILII MARONIS, *Opera, varietate lectionis et perpetua adnotatione illustrata, Tomus Primus: Bucolica et Georgica*, illustrata a Chr. Gottl. HEYNE, Lipsiae, Caspar Fritsch, 1778, 26.

őt követő időszakban lassan terjed el ez a változás, míg a modern kiadások kritikai apparátusában már legtöbb esetben egyáltalán nem is jelzik a helyet.

Vergilius magyar nyelven való megjelenésével kapcsolatban a 16. és 17. században elenyésző adatunk van. A fő forrásaink olyan iskolai gyakorlatok és jegyzetek, mint az ismert *Georgica*-fordítás. És bár tudjuk és látjuk, hogy használták és olvasták magyarországi iskolákban és egyetemi tanulmányok alatt Vergilius egyéb műveit, így eclogáit is, szöveges emlék hiányában nehéz beszélni erről a gyakorlatról. E kutatásokat egészíthetjük ki most a kódex anyagával, mely bár nem szorosan iskolai környezetben maradt fenn, mégis tartalmaz több olyan szövegrészt, melyek ilyen típusú használatot sejtetnek a szövegek mögött. A Vergilius-fordítások részletes vizsgálata még várat magára, emellett remélem, hogy a szövegek közlése elindíthat egy újabb diskurzust a fennmaradt és feltételezett szöveghagyomány és a korabeli fordítások kapcsán.

Melléklet

A Nagy Gyula által közölt fordítástöredék és az Ms. U. 59.
adott szövegszakaszának összevetése

ECLOGA II. ALEXIS.
(Nagy Gyula közlése, MNy, 1906)

e . . paraszt coridon, szereti uala az szep
alexist
Formosum pastor Corydon ardebat Alexim,
ki az ő uranak giüniörösegire uala
es imar ugian . . . remensege nē uala
Delicias [domini; nec, qu]id speraret, habebat.
Csak nag szorgalmatosā ala fel iar
uala az sörö bik fak közöt kik-
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
nek teteiek arnikot tart uala;
ot egiedül leuen ezeket ma
Assidue veniebat; ibi haec incondita solus
gaban hania uala hozsontala
nul az hegiek közöt es az erdök
Montibus et silvis studio iactabat inani:
közöt, oh te kegyetlen alexis,
semit az en eneklesemel nē gondolz
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
semit en raitam nem köniörülz,
uegezetre meg halasra kézeri
tez engem.
Nil nostri miserere; mori me denique cogis.
mostan megh az barmok is szepē
hiuiteznek,
Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant,
meg az bokrok is mostā reitik
el az szöt gikokat.
Nunc virides [etiam occu]ltant spineta [lacertos].

Eccloga 2da cui nomen Alexis
(Ms. U. 59.)

Az paraszt Corydon nevű pásztor felette
igen szereti vala az szép Alexis gyermeket.

Ki az ő urának nagy gyönyörúsége vala, mit
reméllene szereteti őfelölle.

Csak nagy gyakorta megyen vala az sűrű
bükk erdők közzi, az kinek sűrű árnyéka
vala.

Ott az hegyeken és az erdőkben csak héjjá-
ban énekli vala az ű ízetlen énekét.

Oh, te kegyetlen Alexi, semmire böcsüllöd-e
az én énekemet, és semmit nem könyö-
rülz-e rajtam?

Végezetre megöleted magamat velem.

Mostan még az oktalan állatok is híves
árnyékot és szellőt keresnek.

Mostan még az zöld gyíkokat is befedezik
az tövisses bokrok.

Három ecloga-fordítás az Ms. U. 59. jelzetű kódexből*

Közzéteszi Lovas Borbála

{129;}

Ecclog. Verg. I. cui nomen

1. Jó barátom, Tityre, te veszteg feküvén az bükkfának kiterjedt árnyékában,
2. Szép erdei éneket énekelsz vékony zabszálból csinált szalmasípbal.
3. Mű pedig elhagyjuk az mi hazánknak határit és gyönyörűséges szántóföldeinket.
4. Mű hazánkból kifutunk, te pedig, Tityre, hivalkodván az árnyék alatt,
5. Olly szép énekeket énekelsz az Amaryllis felől, hogy az erdő is zeng bele.
6. Oh, édes barátom, Meliboe, az Augustus császár engedte énnekem ezt az szabadságot.
7. Azért én őtöt mindenkoron Isten gyanánt tartom, az ő oltárára az én nyájam közül gyakorta gyenge bárányokat viszek az áldozatra.
8. Az Augustus császár engedte, hogy szabadon legeltessem az én barmaidat (az mint látod).
9. És megengedte, hogy olly paraszti énekeket énekeljek az én szalmasípommal, az mineműt szintén akarnék.
10. Bizonyára nem irigylem, inkább igen csudálom, hogy minden felől ennyi háburúság támad az mezőkben.
11. Íme, én magam beteg lévén, nagy messze földön hajtom előttem az én kecskéimet.
12. Édes barátom, Tityre, ezt is csak alig viszem vállamon, mert mostan kettőt ellett (bárányozott) itt az sűrű magyarófák között.
13. Az melly jelenti az én nyájamnak szaporodását, ah, csak azt bánom, hogy az pusztá kősziklán ellett.
14. Ha bolondok nem löttünk |:voltunk:| volna, emlékezem reá, hogy azt az gonoszt (szerencsétlenséget) gyakran megjelentették nekünk az égből mennykővel verettetett cserfák.
15. Az gonosz jövendőmondó tarvarjú is gyakorta megjövendőlte az odvas tölgyfáról.

* A 17. századi szöveg átírása kiejtést követő, részben modernizált. Az eclogák közül csupán az elsőnél használt a fordító/másoló sorszámozást, így csak ebben az esetben illesztettünk be sortörést, és jelöltük a kéziratban szereplő sorszámozást. A (kerek zárójel) a lejegyző sajátja.

A közreadó által használt további jelzések a szövegben: beszúrás: |: ... :|; törlés: < ... >; közreadói megjegyzések, betoldások: [...]; oldalszámozás: {###}.

16. Mindazáltal, barátom, Tityre, mondd meg, minekünk ki legyen az az Isten, az ki téged illy szabadsággal szeretett?
17. Barátom, Meliboe, én, bolond lévén, azt [a] várost, az melyet Rómának hínak, hasonlónak véltem ehhez az mi városunkhoz,
18. Az hova mi, pásztorok lévén, gyakorta szoktuk hajtani az juhoknak gyenge gödölyéit.
19. Úgy gondoltam felőlle, hogy az kutyakölykök hasonlóak az anyjokhoz, és hogy az gödölyék is hasonlóak az anyjokhoz.
20. Igen apró dolgokat nagy dolgokhoz hasonlítottok vala.
21. De ez annyira felmagasztaltatott az több városok között, miképpen szoktak felnevekedni {130:} az ciprusfák az gyenge fűz vesszők közt.
22. És micsoda ok kénszerített tégedet, hogy Rómát meglátnád?
23. Az szabadság, az mely ha későn is, mindazáltal megtekéntett engemet, hivalkodott.
24. Minekutánna ősz szakállam hull vala borotváltatván, megtekénté mindazonáltal, és késő üdőre megadaték.
25. Minekutánna ismernek engem Rómában, Mantuát elhattam, mert (ugyan igazan megvallom) míg én Mantuában lakom vala, szabadságom felől nem vala semmi reménségem, anyámtól maradt örökségemre sem viseltem semmi gondot.
26. Noha sokszor áldoztam én az én aklyamból,
27. És nagy, kövér sajtokot nyomtam az háládatlan városnak,
28. Soha mégis az én fáradtságomból nem szerezhettem (keríthettem) semmi kéncset az én házamhoz.
29. Oh, Amarylli, csudálkozom vala azon, miért sóhajtoznál az istenekhez illy szomorúan. És kinek tartod az almát illy sokáig az fáján?
30. Ez volt az oka, hogy Tityrus nem volt itthon.
31. Oh, Tityre, téged önnönmagok az fenyőfák, az vizek is, és mind az gyümölcs kívánnak vala.
32. Mit cselekedtem volna tehát, mert ki sem vala énnekem szabad mennem az nagy szolgálatnak miatta aznap Mantuából.
33. Nem is vala szabad tudnom másutt az Augustusnak ilyen hozzája való nagy szerelmét.
34. Édes barátom, Meliboe, itt Rómában láttam az Augustust, az kinek, óh, minden esztendőnként az én kezeimmel csinált oltárokon áldoztam 12 nap.
35. És énnekem, könyörgőnek itt Rómában ő adott legelőször feleletet.
36. Tü pásztor gyermekek, legeltessétek az tü barmaitokat, nyugossátok marháitokat, mint annakelőtte.
37. Oh, boldog vénember, annakokáért az te majorid éppen megmaradnak,
38. És tenéked nagy bőséggel teremnek az te gabonáid.
39. Noha csak az puszta kő és az rút, sáros kárával teljes, mocsáros tó fogja be minden határidat,
40. Az szokatlan eledelek nem bántják az te tenyésző nyájadat.
41. Az szomszéd marhájáról {131:} sem ragad az rüh az te nyájadra.
42. Oh, te boldog vén ember, itt az szokott folyóvizek között,
43. És az szentelt kútforrás között szép híves szellőt vehetsz.

44. Innét az szomszéd határon mindenkoron leszen teneked árnyékozásra való sövényed, az melly fűzes mezőknek virága megemésztetett az jó mézrakó méhektől.
45. És ezek gyakorta nyugodalmas álmot szereznek teneked gyengén való zengésekkel.
46. Innét az szomszéd határon magas kőszikla alatt az mészégető gyenge szellőben énekel,
47. Mindazonáltal azonközben sem az rekedező vadgalamb, az mellyben te igen gyönyörködöl,
48. Sem az görlice nem szűnik burokolni az levegőébe felnőtt magas szilfáról.
- Tit[yrus]. 49. Annakokáért az könnyű szarvasok elébb legeltetnek az égen,
50. Az tengeren is elébb hányják ki az partra az víz nélkül való halakat,
51. Avagy az számkivetett Párthusok elébb isszák az Araris folyó vizét, avagy Németország az Tigris vizét, egyben jövőn az vizek az két nemzetségek határiban,
52. Hogysemmint az én szívemből kiessék az Augustus császár emlékezeti.
53. De mi innen elköltözzünk, némellyek közüllünk az vizetlen Affrikabeliekhez,
54. Némellyek Scythiában, és némellyek az Kréta szügetbeli Oasis nevű sebes folyóvíz mellé,
55. És némellyek az egész világtól teljességgel elosztatott angliaiakhoz.
56. Még valaha hazánknek határit sok üdövel azután, e szegény hajlékomnak pázsintos hanttal beboríttatott fedelét egynéhány esztendőök után látván csudálom az én országomat.
57. Az kegyetlen vitézeké lesznek az jól mívelt és új szántóföldek.
58. Az paraszt nép bírja az vetéseket, íme az visszavonás mire hozta az szegény lakosokat.
59. Íme, kinek vettük be az mi szántóföldeinket.
60. Oh, Meliboe, olts körtövély fákat, most plántáld jó rendbe az szőlőtőket.
61. Én kecskéim, az kik régen boldog nyájak valátok, menjetek el, menjetek el.
62. Én, feküvén az zöld ágból csinált kalyibában, nem nézlek azután tütöket, nagy távul hogy jártok {132:} az bokros kősziklákon.
63. Ezután nektek semmit nem sípolok,
64. Én kecskéim, az én legeltetésemben nem eszitek azután az virágzó zanótot és az keserűfűz-ágakat.
- Tit[yrus]. 65. Mindazonáltal itt az éjjel, jó barátom, Meloboe, elhálhatsz énvelem, az én zöld ágból csinált ágyamon. Vadnak énnekem édes almáim és megért gesztenyéim, és oltott tejnek bősége.
66. És immár megtetszik, távul miképpen füstölnek az majorházaknak tetejei.
67. Immár az magas hegyek is nagyobbban kiterjesztik az ő árnyékokot.

Eccloga 2da cui nomen Alexis

Az paraszt Corydon nevű pásztor felette igen szereti vala az szép Alexis gyermeket. Ki az ő urának nagy gyönyörűsége vala, mit reméllene szereteti őfelölle. Csak nagy gyakorta megyen vala az sűrű bükk erdők közü, az kinek sűrű árnyéka vala. Ott az hegyeken és az erdőkben csak héjjában énekli vala az új izetlen énekét. Oh, te kegyetlen Alexi, semmire böcsüllöd-e az én énekemet, és semmit nem könyörölsz-e rajtam? Végezetre megöleted magamat velem. Mostan még az oktan állatok is híves árnyékot és szellőt keresnek.* Mostan még az zöld gyíkokat is befedezik az tövises bokrok. És az Testilis cserepes tálba is az megfáradott aratóknak az nagy hévség miatt jószágú füvetet tör öszve, tudniillik fokhagymát és kakukkfüvet. De az cserek zengenek azért éneklésemre az rekedező pthücskekkel az napnak ilyen nagy hévségében, míg követem az te nyomdokodot. Nemde nem jobb lött volna-e nekem elszenvednem az Amaryllisnak engemet megszomorító horogját és engemet megutáló kevélységét? Avagy nem jobb volt volna-e elszenvednem az Menalcást? Jóllehet, ő fekete színű, te peniglen szép fehér vagy. Oh, te szép gyermek, felettébb ne higgy szépségednek, mert az <fejér> fagyal fának fehér virági elhullanak, az fekete kökőrcsinek víg kedvvel szödettenek. De Alexi, megutáljál engemet, nem is tudakozod, ki legyek én. {133:} Melly igen gazdag legyek fehér juhokkal, és melly igen bővölködjem tejjel, nem (tudod). Számlálhatatlan juhaim legeltetnek énnekem az szicíliai hegyek között. Az jó, édes tejem el nem fogy énnekem se télben, se nyárban. Olly szép verseket éneklek én, az mineműeket szokott vala énekelni az Dircaeabeli Amphiön az Arcadiának pártos hegye mellett, mikor az ő barmait ő hozzá hítja vala. Nem is vagyok olly igen rút termetű, mert az minap én látám meg énmagamot az parton, mikor az tenger vize csendes volna az szelektől, ha ez az ábrázat meg nem csal, soha nem félek én attól, hogy az Daphnis szebb legyen énnálamnál, még az te magad ítéleted szerént is. Vajha tetszenék teneked énelem lakni az mezőkön, mellyeket te megutáltál, és az pásztoroknak alacson kalyibáiban, és az szarvasokat lövöldözni. És egyben kergetni az juhoknak nyájokat az erdei zöld mályvára. Énvelem együtt az erdőkben énekelvén kövessed az pásztorok istenét, az Pánt. Az Pán kezdette először az sok sípszárat viasszal öszveragasztani. Az Pán isten őrzi az juhokat és az juhoknak pásztorit. Te se bánjad hát, hogy az sípolás miatt feltört az ajakad. Mert az Amynthas hogy ezeket megtanolná, mindeneket elkövet vala. Vagyon énnekem sípom, az mellyet csináltak hét külömb-külobbképpen szőlő bürökszárból. Az mellyet még régen ajándékozott volt nekem az Damoetas, és azt is mondá halála óráján: Ez az síp most immár tégedet várt második authorának. Ezt mondá ugyan az Damoetas, de megirigylé az bolond Amyntas. Ennek felette két erdei kecskét találtam egy igen félelmes völgyben, kiknek még most is tarka az ő bőrok. Mindennap kétszer szopják meg az ő anyjoknak csecseket, mellyeket teneked tartok. Az Thestylis régtől fogva kérjen[!] töllem, hogy elvigye azokat, meg is nyeri. <megh> Mert te megutáltad az én ajándékimot. Oh, te szép gyermek, Alexi, jösszte ide, íme az nimfák, kik kosarok-

* A szavak átszámozva. Eredeti sorrendjük: keresnek és szellőt.

kal hozzák teneked az liliumokat, az mezei istenasszony, az szép Nais sárga violákat és mákvirágokkot szedvén koszorút köt teneked. Nárcissusból és jószagú kaporból. Annak felette jó illatú cassia füvet [a. m. fahéjat] és lágy sárga kökörcsént, egyéb jószagú {134;} füvekkel öszveelegyítvén (elgyesleg) egyben fűzvéen szép koszorút köt. Én magam is szedek gyenge phihéktől szépen fejéreslő kis almákat. Gesztenyét is szedek, diót is, mellyeket szeret vala az én Amaryllisem. Szedek fejr szilvát is, ezféle gyümölcs is kedves leszen őnála. Oh, borostyánfák, az tü ágaitokból is szegdelek, teróllad is, közelebb való mirtuszfa. Mert így öszverakván (elgyesleg) szép renddel jó szagot adtok. Te, Corydon, igen paraszt vagy, az Alexis sem gondol az te ajándékiddal. Az Iollás nem engedi teneked, ha ajándékokkal vetélkedel is vele. Jaj nekem, szegény nyavalyásnak, mit találék mondani? Deli szelet bocsátok az virágok közé, és vadkanokat az szép kútfőkre, így vesztvén enmagamat. Oh, te balygatag Alexi, ki előtt futsz? Az istenek is laknak az erdőkben. Az Parisnak fia is, az Dardanius. Az Pallas istenasszony is, ámbátor lakjék azokban az városokban, az mellyeket fundált. Minekünk mindenek felett kedvesek legyenek az erdők. Az haragos nőstény oroszlyán a farkast [:cammog[va]:] kergeti, az farkas az kecskéket, az ugrándozó kecske követi az szép virágos zanótot. Oh, Alexi, az Corydon tégedet, kit-kit az maga gyönyörűsége gyönyörködtet. Nézhetsz-e te, Alexi, az tulkok viszik már haza az ő nyakokra függesztett ékeket. Az nap is leenyészvén kétannyira terjeszti az ő árnyékát. Mindazonáltal engemet gyötör az szerelem, mert mi vége lehetne az szerelemnek? Oh, te Corydon, mi bolondított meg tégedet? Az te szőlőid még csak félig vadnak megmetszve, az ágas-bogas szilfán. Miért hogy valamit te nem csinálsz inkább venikéből [a. m. venyigéből] és lágy kákából, az melly nélkül az cselédes ember nem lehet? Ha megutált tégedet ez az Alexis, találsz te más szeretőt.

{135:}

Eccloga III. Cui nomen Palaemon

Édes barátom, Damoeta, mondhasza meg énnekem, kié ez a nyáj, talán Meliboeusé? **D.** Vay, nem, hanem az Aegóné. Aegón adta minap énelőmben. **M.** Ó, te szegény nyáj, mely boldogtalan vagy mindenkor, az Aegón míg az ő mátkája, Neaeram mellett hever, és fél, hogy nállánál engemet inkább ne kedvelne. Ez az Aegón pásztor az juhokat kétszer feji meg egy órában, és ugyan kisajtolja az juhoknak zsírját, az bárányoktól is ellopja az tejet. Maga, barátom, meglássad, hogy efféléket lassabban hány szemekre nálladnál jobb embereknek, jól ismerünk téged is, ki légy, azt is, az kit az kecskék fél szemre néznek vala. És mellyik kápolnánál volt, azt is jól látták, de az szilígy nimfák azt csak nevelték. Elhiszem, hogy akkor nevettek, mikor én az Micón gyümölcsfáját és bőtermő szőlő tövit az én ártalmas metszőkésemmel kimetéltem. Avagy itt nevettek az régi bikkfák mellett, mikoron öszverontottad az Daphnisnak mind keziját és nyilait, az mellyeket, te gonosz Menelaco, irigylettél, mikoron láttad, hogy az Daphnisnak ajándékozták, és ha valamiképpen nem árthattál volna neki, megfulladtál volna mérgebben. Mit mívelnek az úri gazdák, holott az lopó szolgák ilyeneket merészelnék szemekre hánni? Te lator Damoeta, nem láttalak-e én tégedet, hogy az

Dámónnak kecskéje után leselkedtél, mikor sokáig ugat vala az jó vigyázó Lycisca, és midőn kiáltanám, az Damoetas hova vonssza magát. Tytire, hajts egyben az nyáját, te az sásas tó mellett lappangasz vala. {136:} Az Damón, kit én meggyőztem éneklésem-mel, avagy nem adná-e meg az kecskét, az kit megérdemlett az én sípom verseimmel való győzedelmiért? Ha nem tudad, barátom, az a kecske enyim volt, és az Damón őmaga is megvallja vala énnekem, de hogy megadhatná, tagadja vala. Te győzted volna-e meg az Damónt éneklésseddel, avagy volt-e teneked valaha viasszal egybe-ragasztatott sípod? Te tudatlan, nem te szoktad vala az hármass utakon a siralmas éneket vesztegetni az te csikorgó sípoddal? Akarod-e tehát, hogy megkeressük ketten egymás között, mellyikünk jobb az éneklésben? Én leteszem ezt az nőstény borjút, hogy penig ellent ne tarts benne, kétszer fejik meg napiában, és két borjút szoptat, te is mondd meg, micsoda ajándékot téssz le, ha énvelem vetélkedel. Nem merek semmit teveled letenni az nyájból, mert él otthon az én atyám, vagyon gonosz mostohaanyám is, és mindketten kétszer számlálják az nyáját napjában, az mostohaanyám még az gödöllyéket is. Mindazonáltal mivel ilyen versenyes vagy, olyat teszek le, amelyet tennenmagad is megvallasz, hogy sokkal jobb az te ajándékodnál. Leteszek bükkfa poharokat, az jeles Alleimedeon mesternek esztergáron metszett munkáját, az mely-lyekre metszetett gyenge szőlővessző jeles esztergárral, az ide s tova hajladozó tetejét beborította sárgaszínű borostyánnal, az belső oldalára két jegyeket metszettek fel, az Conónt, és nem tudom, ki volt az másik. Az ki sok nemzetségeknek* cirkalommal {137:}** mérséklette meg az egész világot, és az arató micsoda időhöz tartaná magát és az horgas szántóvető ember. Még ajakimat sem értettem hozzájuk, hanem rejtek-ben tartom. Ugyanazon Aleimedeon mester énnékem is csinált két poharokat! És az fogontyúját környül beborította lágy medvetalpú fűvel, és az belső oldalára felfarag-ta az Orpheust, és őtöt követő erdőköt. Még ajakimat sem értettem hozzájuk. Ha nézendesz az üszőre, nem szükség, hogy poharidat dicsírsz. Soha ma el nem megy énelőttem, kész vagyok, valamire kénszerítesz (csak valaki hallgassa meg ezeket, bár az Palaemón, az ki szinte ímhol jó), azt cselekszem, hogy ennek utánna senkit meg ne bolygass garázdás beszédeddel. Hozzá, bátor, ha mit tudsz, énrajtam semmi el nem múlik, nem is félek én senkitől, csakhogy édes szomszédom, Palaemón, jól meggon-doljad ezeket, mert nem kicsin dolog. Mondjátok, mivelhogy letelepedtünk az lágy fűre. És mostan minden mező, most minden fák bimbóznak, mostan zöldülnek az erdők, most az esztendőnk legszebb része. Kezdd el elől, te Doamoeta, te osztán Menalka, mondd utána. Szép renddel mondjátok, mert az tudományok az szép rendeket szeretik. Oh, én verseim az istennek segítségül való hívásával kezdjétek el, mert min-denek az istennek hatalmával teljesek. Ő gyümölcsözteti az földet, ő visel gondot az én {138:} verseimre. Engemet is szeret az Phoebus, az Phoebusnak mindenkor vadnak nállam ajándéki, úgymint borostyánfák és kedvesen pirosló hyacintus fű. Az Galatea, az ki igen buja leány, almával hagyigál engemet, és elfut az fűzfák között, s mine-kelötte elfut, azt kívánja, hogy én őtöt meglássam. De az Amynthas, az én szeretőm

* A szöveg alatt későbbi, rosszul olvasható bejegyzés: *Mi nem őriztük meg [...] a te szövetségedet, és nem akartunk az te törvényedbe járni.*

** Felső margón későbbi beírás: *Dum convivaris, caveas, ne multa loquaris.*

szabad akaratja szerint jó énelőmben, úgyannyéra, hogy az vadászásnak istenasszonya, a Diana immár nem lehet ismeretesb a mi agaraink előtt. Az én szeretőmnek találtam én ajándékokot, mert én magam jedzettem meg az helyet, az hova fészket raktanak az fenn repeső ölves galambok. Én is küldtem az én szeretőmnek tíz citromokat, az mellyeket az erdőn a fákról szedtem, az mit küldhettem, holnap többet küldök. Az szép leány, az Galatea, oh, mennyiszer és melly szerelmesen szóllott énnekem, tü szelek, valamely résztit tegyétek az isteneknek füleiben. Te, Amynta, vallyon mit használ, hogy te engemet szívedben felette szeretsz? Ha én az hálót tartom, midőn te az vadkanokat kergeted? Te, Menalca, küldd meg énnekem Phyllist, mert születésem napja vagyon. Ámbátor magad jöjj, mikor az üszővel áldozom az gabonáért. Az Phyllist szeretem,* {139:} mindeneknek felette, mert igen sirata engemet, mikor el akarnék menni. És mondá: Oh, te szép Menalca, sokáig légy jó egészségben. Az farkas igen káros az oklyoknak [a. m. aklokknak], az záporessők a megért gabonáknak, az szelek az élő fáknak, énnekem pedig szomorú az Amaryllis haragja, az nedvesség kedves az veteményeknek, az galagonyafa az ráhajlott gödöllyéknek, énnekem pedig igen kedves az Amynthas. Az Pollio szereti az én verseimet, jóllehet paraszt dolgokról íratattanak. Tü, múzsa, hízlaljatok üszőt Polliónak, az ki titeket olvas. Az Pollio önnönmaga is ír még verseket, hízlaljatok őneki kövér ökröt, az ki immár szarvával öklelhessen, és lábával az fövenyet kapálhassa. Te, Pollio, az ki tégedet szeret, jusson arra az méltóságra, az melyre örül, hogy te is jutottál. Mézek folyjanak annak, és az tövisses csipkebokor teremjen jó illatú amomum [a. m. fűszer] füvet. Te hitván poéta, Maevi, az szeresse az te verseidet, az ki az Baviust nem gyűlöli, és ugyanazon fogja hámban az rókákat, és fejje az bakokat. Oh, tü pásztor gyermekek, kik virágokat szedtek és földi eperjét, fussatok el innét, mert mérges kígyó lappang az fűben. Ne kosassátok [a. m. csatangoltassátok] az juhokat igen messze, mert nem járhat bízvást az parton ő maga az fő kos, még mostan is gyapját szárogatja. {140:} Te Tytire, téríts meg az legelő kecskéket az folyóvíz mellől, midőn üdöm leszen rá, énmagam mosom meg mindnyájan az kútfőben. Tü, pásztor gyermekek, hajtsátok árnyékre az nyáját, ha az hévség elapasztja az tejet, mint az minap, heában fejjük kezeinkkel az csecseket. Jaj, mely ösztövére ökröm vagyon énnekem az zsíros mezőben. Ugyanazon szeretet veszedelmére vagyon az nyájnak és az pásztornak. Bizonyyára ezeknek sem nem az szeretet az oka, hogy csak az csontyok, az bőrök. Nem tudom, micsoda álnok szem ígízi le az én gyenge bárányimot. Mondd meg, te Menalca, az égnek szélessége az földnek mellyik részén legyen csak három singni, és nem több, és én tégedet amaz nagy Apolló gyanánt tartlak. Mondd meg inkább te, Damoeta, micsoda földnek szegletin teremjenek azok a virágok, az kikre fel vadnak írva az királyok nevei, és ámbátor tied legyen egyedül az <Amaryllis> Phyllis, nem én tisztem lecsendessíteni tüköztetek ily nagy háborúságokat. Te is, Damoeta, megérdemled az üszőt, az Menalca is, és valaki avagy fél az gyönyörűséges szerelmektől, avagy megpróbálja azokat. Tü, pásztor gyermekek, csináljátok be már az csatornákat, elég nedvesek az rétek.

* A lap alján későbbi, apró betűs, rosszul olvasható bejegyzés: *Vénségemig, őszülésemig ne hagyj el engem én Istenem. Psal. 70. 18. [Zsolt 71,18].*

Mutatvány a kéziratokról

Ms. H. 59.